

Ковалюк Р.Т.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ПЕТРА І НАПРИКІНЦІ XVII СТ.

У статті простежується зовнішня політика Петра I щодо Речі Посполитої наприкінці XVII ст. у контексті комплексу основних зовнішньополітичних інтересів московського царства. Розкрито вплив польсько-московських відносин на міжнародне становище Московії. Зокрема, особливу увагу зосереджено на проблемі елекції (виборів) короля шляхетської республіки після смерті Яна III Собеського, яка, затягнувшись майже на два роки (1696–1697), стала найдовшим періодом безкоролів'я в історії польсько-литовської держави.

Попри внутрішню слабкість, Річ Посполита наприкінці XVII ст. ще залишалася вагомою політичною величиною. Вибори монарха шляхетської республіки стимулювали династичні амбіції при багатьох європейських дворах. Французький король Людовік XIV Бурбон намагався використати елекцію у своїх геополітичних розрахунках, посадивши на польський престол свого родича Франсуа-Луї принца де Конті. Маючи вигідне географічне розташування в тилу монархії австрійських Габсбургів, Річ Посполита ще й межувала з Угорщиною – «ахіллесовою п'ятою» Відня. Окрім того, її землі були зручним плацдармом для наступу на Пруссію та шведські володіння у Прибалтиці. Автором проаналізовано позицію московського самодержця до можливої коронації, підтримуваного австрійськими Габсбургами, польського принца Якуба Собеського та французького кандидата, який за значної фінансової підтримки Версалю мав реальні шанси стати правителем шляхетської республіки. Окрему увагу приділено розгляду реакції Петра I на інформацію щодо намірів шведського короля Карла XI посадити свого сина на польський престол. Також висвітлено поведінку царської дипломатії щодо інших кандидатів та її вплив на засідання елекційного сейму.

Розглянуто встановлення перших дипломатичних контактів між Петром I та новим королем Речі Посполитої й одночасно курфюрстом Саксонії Августом II Сильним.

Ключові слова: Вічний мир 1686 р., Петро I, елекція, сейм, Річ Посполита, принц де Конті.

Постановка проблеми. Впродовж XVII ст. Московське царство неодноразово воювало проти Речі Посполитої. Проте на межі XVII–XVIII ст. шляхетська республіка стала мало не постійним союзником Московського царства. Московсько-польські відносини в період правління Петра I часто розглядають крізь призму їхньої взаємодії в Північній війні (1700–1721 рр.) та тієї ролі, яку війська польського короля Августа II відіграли, відтермінувавши вторгнення шведів у межі Московського царства. Натомість роль, яку відігравала Річ Посполита в зовнішній політиці російського самодержця до початку боротьби за Балтику, ще потребує ґрунтовного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській історіографії означена проблема фрагментарно висвітлена у роботах Степана Томашівського [24; 25]. Натомість у закордонній історіографії окремі її аспекти розглянуто в роботах, присвячених політичній історії та дипломатії окремих держав напередодні Північної війни [6; 26], у біографіях монархів і політиків [7; 12;

13; 17] та працях з історії міжнародних відносин [14; 27]. Серед них варто виділити роботи радянських істориків Володимира Королюка [10] і Михайла Богословського [3] та сучасного російського дослідника Степана Шаміна [30].

Постановка завдання. Мета статті – висвітлити зовнішню політику Петра I щодо Речі Посполитої в контексті основних зовнішньополітичних інтересів Московського царства наприкінці XVII ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кінці XVII ст. Московське царство було технологічно відсталою державою із слабкою армією та економікою. Її зовнішньополітичні інтереси обмежувались регіональними проблемами та загалом визначались територіальними претензіями до сусідніх з нею держав. З огляду на це, для даного часового періоду можна виділити три основні напрямки зовнішньої політики Московії: польський, шведський та турецько-татарський [6, с. 43].

На початку самостійного правління Петра I (1695 р.) Московська держава зуміла досягнути успіху лише на польському напрямку. Значною

мірою це обумовлювалось загальноєвропейською політичною обстановкою. Після невдалої спроби турків завоювати Відень у 1683 р. Імперія, Річ Посполита та Венеція створили «Священну лігу» – антитурецьку коаліцію, яка через невирішеність польсько-московських суперечностей не могла ефективно протистояти Османській імперії та її васалам. Річ у тім, що після підписання Андрусівського перемир'я 1667 р. Москва та Варшава безрезультатно вели переговори щодо вирішення взаємних територіальних претензій. У 1685 р. імператор Леопольд I Габсбург у листі до царів Петра I та Івана V висловлював стурбованість загостренням московсько-польських суперечностей, які, на думку імператора, могли стати причиною відновлення збройного протистояння між Річчю Посполитою та Московським царством, а, отже послабили антитурецьку коаліцію [1, с. 29].

У Москві вирішили не йти полякам на поступки [11, с. 181, 302; 23, с. 43]. Натомість стратегічна необхідність і тиск з боку союзників примусили польського короля Яна III Собеського погодитись на багато умов московитів. 26 квітня 1686 р. сторони підписали Вічний мир. Річ Посполита відмовилась від претензій на Смоленськ, землі Лівобережної України та Київ, який царі купили за 146 тис. рублів. Запорозька Січ переходила під одноосібний контроль Москви, яка взамін мала розпочати війну проти Османської імперії та Кримського ханства [20, с. 770–786]. Отже, щоби закріпити за собою отримані від поляків території, Московія погодилася увійти до складу Священної ліги та зосередитись на турецько-татарському напрямку.

Цей напрям мав не меншу важливість чим польський. Щороку татари спустошували південні землі Московського царства. Формально Крим та Москва з 1681 р. перебували у стані миру, однак напади татарських загонів не припинялися. До того ж Московське царство сплачувало Кримському ханству так звані поминки – свого роду данину, за яку хан визнавав царську владу над Лівобережною Україною. З цього приводу Єрусалимський патріарх Досифей у листі до Петра I та Івана V писав: «Татари – горсть людей, а похваляються, что берут сь вас дань: посему какь татары подданные туркамь, также и вы подданные имь. Много разь вы хвалились, что хотимь сделать то и другое, и всегда только являлись слова, а дела не явилось ничего» [цит. за: 16, с. 243].

Після двох невдалих Кримських походів Василя Голіцина 1687 та 1689 рр. Москва на декілька років припинила активні військові дії на півдні. Сучасний

російський історик Степан Шамін слушно пояснює цю пасивність обмеженням влади Петра I авторитетом його матері цариці Наталії. Дослідник вважає, що після падіння царівни Софії оточення цариці перейняло управління державою і тільки зі смертю матері (1694) владу царя вже нічого не обмежувало [30, с. 113].

Петро I усвідомлював важливість Вічного миру 1686 р. для міжнародного становища його держави. Завдяки участі у Священній лізі він володів рядом територій за які його попередники довгий час воювали з поляками. До того ж це була перша війна, у якій Москва виступила частиною коаліції європейських держав. Азовсько-Дніпровські походи 1695–1698 рр. мали продемонструвати серйозність намірів Петра I у реалізації його зовнішньополітичних задумів на турецько-татарському напрямку, де він, окрім припинення татарських набігів хотів здобути вихід до Чорного та Азовського морів [8, с. 399].

З іншого боку, цар планував здійснити закордонну подорож. Йому хотілось своїми очима побачити Європу та розібратись у тодішній міжнародно-політичній обстановці. Думний дяк Андрій Вініус із початку 1690-х рр. робив для Петра I виписки з різних курантів, які мали сформувати у нього цілісне бачення європейського політичного простору та розуміння взаємозв'язку політичних подій на континенті [30, с. 115].

У той час в Європі були три основні міжнародні проблеми: французька (значне посилення та експансія Франції Людовіка XIV), турецька (намагання Османської імперії завоювати нові території на європейському континенті) та балтійська (боротьба за домінування на Балтиці) [14, с. 28]. Вирішення турецької проблеми багато в чому залежало від результату боротьби західноєвропейських держав із Францією.

Остання завдяки низці війн другої половини XVII ст. захопила багато територій сусідніх з нею держав. Центром спротиву агресивній зовнішній політиці Людовіка XIV стала Республіка Об'єднаних Провінцій (Нідерланди). Її штатгальтер Вільгельм Оранський після Славної революції 1688 р. став англійським королем (під іменем Вільгельм III) та зумів об'єднати сили цих морських держав на протидії французькій агресії. Завдяки його дипломатії у Дев'ятилітній війні (1688–1697 рр.) Франції протистояла велика коаліція (Англія, Нідерланди, Імперія, Іспанія та Португалія) [9, с. 375–376]. Однак Людовіку XIV вистачало сил і фінансових ресурсів, щоби не тільки протистояти військам коаліції, але й

виділяти великі субсидії Османській імперії та повсталим проти влади Відня угорцям [2, с. 501].

Ще за правління царівни Софії у Москві несхвально ставились до антигабсбурзької політики Версалу [28, с. 65–66]. Петро I вважав Леопольда I своїм найближчим союзником. Відень мав стати першою столицею, яку б відвідало Велике посольство. Нагальним було питання продовження антитурецького союзу з Імперією та Венецією. Однак напередодні виїзду Великого посольства з Москви думному дяку Нефімонову вдалось укласти з імператором та Венецією новий союзний договір терміном на три роки [15, с. 65], тому візит до монархії австрійських Габсбургів передбачався на зворотному шляху.

Натомість поновити коаліційні домовленості з Річчю Посполитою було складніше, оскільки після смерті Яна III у січні 1696 р. сейм тривалий час не обирав короля. З огляду на це, укладення союзу із шляхетською республікою, як і візит туди Великого посольства відкладалися до обрання сеймом нового монарха [13, с. 250]. Однак саме польська елекція стала один із пріоритетних питань у зовнішній політиці Московського царства наприкінці XVII ст. Її турецько-татарський напрямок залежав від збереження польсько-московського Вічного миру 1686 р. Значна частина шляхти була незадоволена умовами цього договору та хотіла воювати не проти турків, а проти московитів, і тому від того, хто займе польський престол, залежало майбутнє відносин Москви та Варшави [22, с. 1155].

На відміну від багатьох європейських монархів, влада короля Речі Посполитої була досить слабкою. Позбавлений постійного війська і бюрократії та обмежений дуалістичною адміністрацією і широкою географією володінь, король не міг здійснювати централізованого управління державою. Вирішальна політична роль належала магнатам. Останні, користуючись послугами своїх клієнтів-шляхтичів, доволі часто блокували роботу сейму та суперечили волі короля. Ба більше, магнати зазвичай ворогували між собою, що унеможливлювало консолідацію всіх сил у випадку загрози іноземного вторгнення, а формування магнатсько-шляхетських партій, які відстоювали інтереси різних європейських дворів, унеможливлювало вироблення чіткої лінії зовнішньої політики Речі Посполитої. Остання, на слушну думку американського славіста П'єтра Вандіча, як і тогочасна Іспанія, втратила здатність перетворювати потенційну потужність у реальну силу [5, с. 112].

Однак, попри внутрішню слабкість, шляхетська республіка у кінці XVII ст. ще залишалась вагомим політичним величиною. Маючи вигідне географічне розташування у тилу монархії австрійських Габсбургів, Річ Посполита ще й межувала з Угорщиною – «ахіллесовою п'ятою» Відня. Окрім цього, її землі були зручним плацдармом для наступу на Пруссію та шведські володіння у Прибалтиці. Саме тому Людовік XIV висунув кандидатом на польський престол свого родича Франсуа-Луї принца де Конті.

У разі його обрання була велика ймовірність того, що Річ Посполита вийде зі складу Священної ліги та, об'єднавшись з турками і Версалем, розпочне війну проти Імперії. Леопольд I, враховуючи цю загрозу, підтримав кандидатуру старшого сина покійного Яна III принца Якуба Собеського. Також на польський престол було висунуто кандидатуру принца Карла Нейбургського, герцога Леопольда Лотаринзького, курфюрста Людвіга Баденського, Лівіо Одескалькі (племінника папи Інокентія XII) та інших менш вагомих постатей. Як бачимо, польська елекція стала важливим питанням європейської політики та частиною династичного суперництва Бурбонів і Габсбургів.

Принца де Конті підтримали архієпископ Гнезненський і примас Польщі кардинал Міхал Стефан Радзейовський та впливові магнатські родини Любомирських (землі Корони) і Сапіг (Велике князівство Литовське). Натомість табір прихильників Якуба зменшився у результаті інтриг вдови Яна III Марії Казимири, яка недолюблювала свого сина та підтримала кандидатуру баварського курфюрста Максиміліана II [3, с. 112].

Для Москви перемога французького кандидата означала крах її зовнішньої політики на турецько-татарському напрямку. Петро I планував захопити Керч та Очаків [8, с. 399]. У разі коронації принца де Конті була висока ймовірність укладення сепаратного миру між Річчю Посполитою та Османською імперією. 28 березня 1697 р. московський резидент у Варшаві Кузьма Нікітін повідомляв царя, що до поляків прибув посланець з Криму, який обговорював можливість французької елекції та обіцяв за це передачу шляхетській республіці Кам'янець та Поділля. Водночас у середовищі шляхти ходили чутки про можливість відвоювання втрачених у результаті Вічного миру 1686 р. територій за допомогою турків та татар, що збільшувало кількість прихильників де Конті [22, с. 1169]. Отже, обрання французького принца на польський престол вочевидь суперечило зовнішньополітичним інтересам Московської держави.

Серед усіх можливих кандидатів лише про-версальський і провіденський мали шанси на перемогу. Однак, на відміну від представників імператора, у французьких дипломатів було в розпорядженні більше фінансових ресурсів для підкупу шляхти. За таких обставин Леопольд I намагався заручитись допомогою Москви. Радянський історик Володимир Королук висунув припущення, що домовленість про це була з кінця 1696 р. Підтвердженням цьому він вважає повідомлення московському резиденту у Варшаві Нікітіну про те, що царському посланцю при імператорському дворі наказано заявити про бажання царя бачити на польському престолі принца Якоба [10, с. 185].

Проте, як незабаром виявилось, ця заява Москви була лише декларативною. Петро I не хотів пов'язувати себе із кандидатурою Собеського, який для перемоги намагався заручитись шведською підтримкою, обіцяючи передачу Швеції герцогства Курляндія. Сучасний російський історик Валерій Возгрін обгрунтовано довів, що в цей час молодий цар мав намір війни зі Швецією [6, с. 63–64, 70]. Співпраця із кандидатом Відня, який намагався заручитися підтримкою шведів, явно суперечило його намірам.

Американський історик Роберт Массі в одній із своїх книг, присвячених висвітленню життя та епохи Петра I, називає шведську монархію кінця XVII ст. «володаркою півночі» [13, с. 5]. Коронованому у квітні 1697 р. п'ятнадцятирічному Карлу XII дісталась держава із чи не найсильнішою в Європі армією. З її флотом у Балтійському регіоні міг суперничати тільки датський. Вона контролювала дельти більшості великих рік балтійського басейну та широку лінію узбережжя вздовж Балтійського моря, що дозволяло шведам отримувати великі прибутки з мит та посередницької торгівлі. Починаючи з Густава II Адольфа шведські королі намагались перетворити Балтійське море у своє внутрішнє озеро. Саме цей монарх у 1617 р. відрізав Московію від Балтики, і з цього часу її правителі безуспішно намагались відвоювати втрачені землі. Це завдання визначало зміст шведського напрямку в зовнішній політиці Московського царства.

Однак, відправляючись із Великим посольством у березні 1697 р., Петро I ще не завершив війну з Османською імперією. Як було зазначено вище, цар планував захопити Керч і Очаків. Ці плани передбачалось реалізувати до закінчення терміну укладеного на початку 1697 р. союзу Імперії, Московії та Венеції. Таким чином, самодержець у своїй зовнішній політиці обмірковував реаліза-

цію зовнішньополітичних інтересів Московського царства на Балтиці ще до завершення війни проти Османської імперії та Кримського ханства.

Розширення антитурецької коаліції було офіційним завданням Великого посольства. Ця дипломатична місія, за влучним визначенням радянського історика Миколи Молчанова, стала, по суті, виїзним міністерством іноземних справ [15, с. 83]. Її початок збігся з польською елекцією. Водночас було очевидним, що кількість прихильників принца де Конті переважає число прибічників Якуба Собеського. До того ж Петро I не відкидав можливість втручання у вибори короля Речі Посполитої однієї із сусідніх держав, яка в останній момент могла висунути свого кандидата.

У першу чергу великі побоювання були стосовно позиції Швеції. Саме тому цар, перебуваючи з Великим посольством у Ризі, цілком серйозно сприйняв чутки про плани Карла XI посадити свого сина на польський престол. Зокрема у листі до Вініуса самодержець писав про те, що зі Швеції для цього відправлено військо та велику суму грошей [19, с. 146]. Цього листа Петро I написав 8 квітня 1697 р., коли ще не знав про важку хворобу шведського короля, який вже деякий час був не в стані правити, а тим більше планувати іноземні інтриги. Карл XI помер 18 квітня. Після цього, внаслідок неповноліття Карла XII, влада у державі перейшла до Опікунської ради, яка відносно польських виборів зайняла нейтральну позицію [7, с. 39].

Натомість напередодні елекційного сейму за престол Речі Посполитої розпочав боротьбу курфюрст Саксонії Фрідріх Август I. Висунення його кандидатури та швидке збільшення його прибічників стало результатом вдало проведеної інтриги Холмського каштеляна Пшебендовського. Нікітін повідомляв, що останній, завдяки різним обіцянкам, переманив на бік курфюрста багато прибічників Собеського та частину прихильників принца де Конті [10, с. 190].

Майже цілий передвиборчий період Людовік XIV виділяв великі кошти на підтримку свого кандидата, проте у самий важливий момент з Версалю перестали надходити гроші. Річ у тім, що водночас відбувався Рівікський конгрес, на якому представники Великого альянсу та Людовіка XIV виробляли умови завершення Дев'ятилітньої війни. Після неї для Короля-Сонце найвищий пріоритет мало питання успадкування іспанського престолу, на який, окрім Бурбонів, претендували ще й австрійські Габсбурги [4, с. 273]. Можна припустити, що у Версалі корону Католицьких

королів з її обширними володіннями вважали більш привабливою для вкладення французьких ресурсів, чим престол Речі Посполитої.

Однак, навіть без матеріальної підтримки Франції ймовірність того, що королем оберуть принца де Конті була велика, через це Петро I та Велике посольство на деякий час затримались у володіннях Бранденбургу. Звідти цар уважно стежив за процесом виборів. Він не хотів відкрито підтримати якогось із кандидатів, оскільки побоювався, що його втручання може поширити антимосковські настрої серед шляхти. Також самодержець ще не знав про позицію Швеції. Тому Петро I надіслав грамоту примасу та сейму Речі Посполитої у якій, нікого не підтримуючи, вказував на неприйнятність обрання французького принца королем, бо французи – турецькі союзники, а турки є ворогами Варшави, Відня та Москви. Цар зазначав, що елекцію принца де Конті вважатиме як порушення Вічного миру 1686 р., а значить ворожою дією проти його держави [18, с. 852–856]. Водночас сконцентрована біля кордону з Литвою 60-ти тисячна російська армія під командуванням боярина Ромодановського мала додати вагомості царській аргументації [3, с. 185].

Кардинал Радзейовський намагався приховати грамоту від прибулої на сейм шляхти. Після наполягань Нікітіна негайно зачитати її «панамраді», між примасом та московським резидентом розгорілась гостра суперечка. Кардинал відмовився виконувати вимогу царського дипломата. Натомість Нікітін поширив списки з грамоти по Варшаві, довівши її зміст до відома шляхти [10, с. 189]. Те, що примас не хотів проінформувати сейм про зміст грамоти, дискредитувало його політику. Багато шляхтичів відмовились від підтримки французького кандидата.

Вибори короля Речі Посполитої відбулись 15–16 червня 1697 р. Незважаючи на попередню перевагу де Конті, голоси розділились порівну та фактично відбулось подвійне обрання. У такій ситуації перевагу здобував той, хто швидше прибуде до Варшави та очолить своїх прибічників. На відміну від француза Фрідріх Август швидко приїхав до Польщі. Діючи за принципом французького короля Генріха IV Наваррського – «Париж вартий меси», курфюрст Саксонії (бастіону протестантизму в Європі) прийняв католицизм, що позитивно відобразилось на сприйнятті поляками його як майбутнього короля.

Отже, незважаючи на те, що Московське царство не висловлювало відкритої підтримки Фрідріху Августу, останній здобув відчутну під-

тримку шляхти саме завдяки дипломатичному втручання Петра I. Окремі дослідники, як, наприклад, український історик Степан Томашівський, вважають, що Московія під час виборів дотримувалась позиції нейтралітету [25, с. 194–195], однак послання грамоти із прямою загрозою війни навряд чи можна розцінювати як нейтральну позицію. Ба більше, про обрання короля «нашої, а не французької сторони» писав цар у листі до Вініуса [19, с. 181], а дипломати самодержця намагались обмежити підтримку кандидатури де Конті сусідніми державами [21, с. 5].

Важливим завданням Петро I вважав перекриття Данією морського проходу для французької ескадри [19, с. 184]. Російський дореволюційний історик Георгій Форстен в одній з своїх робіт показав, що датські посли у Москві користувалися надзвичайною, як для іноземців, довірою царя та вищого державного чиновництва. Тому Петро I був дуже здивований тим, що французькі кораблі, які везли десант та принца де Конті, без перешкод проплили через Зунд [29]. Профранцузька орієнтація датського двору призвела до різкого, хоча й не тривалого, погіршення московсько-датських відносин, що спричинило відмову Великого посольства відвідати Копенгаген.

Цікавим фактом є те, що цар допомогу в боротьбі з прихильниками де Конті намагався отримати ще й від Швеції. Підтримка цієї могутньої держави могла значно полегшити завдання московській дипломатії. Петро I навіть запропонував Карлу XII союз спрямований проти французьких інтриг у Речі Посполитій. Натомість у Стокгольмі вирішили дотримуватись нейтралітету [10, с. 205].

У липні 1697 р. представники Фрідріха Августа розпочали з московським резидентом у Варшаві переговори щодо воєнного втручання Москви для підтримки партії курфюрста. Петро I розглядав можливість введення військ, однак вимагав офіційного звернення із цією пропозицією від сейму та сенату [18, с. 938–942]. Прихильники курфюрста явно перевищували можливу небезпеку французького вторгнення. Відправлений для підтримки прибічників де Конті десант після невдалого натиску на Гданськ повернувся до Франції [19, с. 191–193, 203–204].

Профранцузька партія не створила необхідних умов для вдалого вторгнення. Без збройної та матеріальної підтримки Версалю вона поступово втрачала прихильників, а партія курфюрста стала провідною силою у шляхетській республіці. 15 вересня 1697 р. відбулась коронація Фрідріха Августа, як короля Речі Посполитої

Августа II. Отже, працюючи проти французького кандидата, московська дипломатія допомогла курфюрсту Саксонії посісти польський престол.

Перша зустріч московського царя та нового польського короля відбулась у містечку Рава-Руська (сучасна Львівщина) 31 липня 1698 р. Впродовж трьох днів монархи проводили військові огляди та застільні бесіди. Двадцятивосьмирічний Август II та двадцятишестирічний Петро I досить швидко знайшли спільну мову. Король обіцяв виконувати попередньо укладені московсько-польські договори та допомагати царю в боротьбі з турками. Разом з тим монархи обговорювали можливість спільної війни проти Швеції [17, с. 82].

Однак обіцянки Августа II не гарантували відповідну позицію Речі Посполитої. На Карловицькому конгресі (жовтень 1698 – січень 1699 рр.) та під час московсько-турецьких переговорів у Стамбулі (листопад 1699 – липень 1700 рр.) поведінка польських послів була явно ворожою щодо Московії. Окремі польські дипломати відкрито виражали незадоволення своїм монархом. З огляду на це Август II приховував зміст його домовленостей з царем від своїх нових підданих, тому у Північний союз він вступив не як король Речі Посполитої, а як курфюрст Саксонії, який в подальшому обіцяв долучити шляхетську республіку до антишведської коаліції [15, с. 132, 144–145].

Висновки. Отже, польське питання у зовнішній політиці Петра I наприкінці XVII ст. визначалось намаганням зберегти союзницькі відносини

з Річчю Посполитою на основі польсько-московського Вічного миру 1686 р. – політичної бази участі Московського царства у війні держав Священної ліги проти Османської імперії та її васалів. Союзна Варшава стала необхідною умовою збереження зміцненого міжнародного становища Москви та невід’ємною складовою її зовнішньополітичних інтересів.

Загроза виходу Речі Посполитої з Священної ліги та можливого перегляду умов Вічного миру 1686 р. у випадку обрання на польський престол родича французького монарха принца де Конті зумовила неабияку увагу царя до боротьби за польську корону. Петро I боявся втручання у цей процес сусідніх держав (передусім Швеції), тому довгий час лише спостерігав за процесом виборів. Проте, напередодні елекційного сейму цар відправив примасу та сейму грамоту, в якій застерігав від обрання де Конті, що розцінювалося б Москвою, як порушення Вічного миру та могло призвести до нового московсько-польського збройного протистояння. З цією погрозою у боротьбу за польський престол вступив курфюрст Саксонії Фрідріх Август, який завдяки дипломатичному втручання Петра I зумів стати королем Речі Посполитої. Новий монарх обіцяв виконувати чинні домовленості Варшави з Москвою та в подальшому став союзником Московського царства. Отже, такий результат виборів у Польщі можна розцінювати як один із перших дипломатичних успіхів молодого правителя Російської держави.

Список літератури:

1. Бантыш-Каменский Н.Н. Обзор внешних связей России : в 4 ч. Москва : Тип. Э. Лиснера и Ю. Романа, Воздвиженка, Крестовоздвиж. пер., д. Лиснера, 1894. Ч. 1. Австрия, Англия, Венгрия, Голландия, Дания, Испания. 304 с.
2. Блюш Ф. Людовик XIV. Москва : Ладомир, 1998. 818 с.
3. Богословский М.М. Петр I. Материалы для биографии : в 5 т. Москва : Центрполиграф, 2007. Т. 2. 703 с.
4. Борисов Ю.В. Дипломатия Людовика XIV. Москва : Международные отношения, 1991. 381 с.
5. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. Київ : Критика, 2004. 463 с.
6. Возгрин В.Е. Россия и европейские страны в годы Северной войны. Ленинград : Наука, 1986. 296 с.
7. Григорьев Б.Н. Карл XII, или Пять пуль для короля. Москва : Молодая гвардия, 2006. 550 с.
8. Заруба В.М. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII століття. Дніпропетровськ : ПП Ліра ЛТД, 2003. 464 с.
9. Ивонин Ю.Е., Ивонина Л.И. Властители судеб Европы: императоры, короли, министры XVII–XVIII вв. Смоленск : Русич, 2004. 464 с.
10. Королюк В.Д. Избрание Августа II на польский престол и русская дипломатия. *Ученые записки института славяноведения*. Москва : Изд-во. Академии наук СССР, 1951 Т. III. С. 176–219.
11. Кочегаров К.А. Речь Посполитая и Россия в 1680–1686 годах: Заключение договора о Вечном мире. Москва : Индрик, 2008. 504 с.
12. Масси Р. Петр Великий : в 3 т. Смоленск : Русич, 1996. Т. 1. 464 с.
13. Масси Р. Петр Великий : в 3 т. Смоленск : Русич, 1996. Т. 2. 456 с.

14. Медяков А.С. История международных отношений в Новое время. Москва, 2007. 463 с.
15. Молчанов Н.Н. Дипломатия Петра Великого. Москва : Международные отношения, 1984. 440 с.
16. Каптерев Н.Ф. Сношения иерусалимского патриарха Досифея с русским правительством. Москва, 1891. 455 с.
17. Павленко Н.И. Петр Великий. Москва : Мысль, 1990. 591 с.
18. Памятники дипломатических сношений с Римскою Империею : в 10 т. Санкт-Петербург : Тип. II Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1867. Т. VIII. С 1686 по 1699 год. 799 с.
19. Письма и бумаги императора Петра Великого : в 13 т. Санкт-Петербург : Государственная типография, 1887. Т. 1 (1688–1701). 996 с.
20. Полное собрание законов Российской Империи повелением государя императора Николая Павловича составленное. Т. 2. 1676–1688. Санкт-Петербург, 1830. 1072 с.
21. Сборник Русского Исторического Общества : в 148 т. Санкт-Петербург : Тип. Имп. Акад. наук, 1877. Т. XX. 584 с.
22. Соловьев С.М. История России с древнейших времен : в 6 кн. Санкт-Петербург : Общественная польза, 1851–1879. Кн. 3. 1580 с.
23. Богданов А.П. Царевна Софья и Петр. Драма Софии. Москва : Вече, 2008. 352 с.
24. Томашівський С.Т. Угорщина і Польща на початку XVIII в. Львів, 1909. 166 с.
25. Томашівський С.Т. Листи Петра Великого до А.М. Сінявського. *Записки НТШ*. Львів, 1909. Т. 92. С. 194–238.
26. Устрялов Н.Г. История царствования Петра Великого : в 8 т. Санкт-Петербург : Тип. II-го Отделения Собств. Его Имп. Вел. Канцелярии, 1858. Т. 3. 662 с.
27. Фененко А.В. История международных отношений: 1648–1945. Москва : «Аспект-Пресс», 2018. 784 с.
28. Форстен Г.В. Бранденбург и Москва 1688–1700 г. *Журнал Министерства народного просвещения*. Санкт-Петербург : Сенатская тип. 1905. Ноябрь. С. 61–87.
29. Форстен Г.В. Датские дипломаты при московском дворе во второй половине XVII века. *Журнал Министерства народного просвещения*. Санкт-Петербург : Сенатская тип., 1904. Ч. CCCLV. С. 116–374.
30. Шамін С.М. Формирование внешнеполитических представлений Петра I и выписки из курантов 1690–1693 гг. *Российская история*. Москва : «Наука», 2012. № 4. С. 111–120.

Kovaliuk R.T. POLISH QUESTION IN PETER THE GREAT'S FOREIGN POLICY AT THE END OF 17TH CENTURY

This article examines the foreign policy of Peter the Great towards the Polish-Lithuanian Commonwealth at the end of 17th century as a part of the complex of Russian foreign interests. The influence of Polish-Russian relationships onto international status of Moscovia is revealed. The main attention is drawn, in particular, to the problem of electing a king of the szlachta democracy after the death of John III Sobieski as this situation lasted for almost 2 years (1696–1697) and became the longest period without a king in the history of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

The monarch elections in the Polish-Lithuanian Commonwealth triggered dynasty ambitions in many European houses. Louis XIV, King of France, attempted to use election to his own geopolitical advantage by helping his relative François Louis de Bourbon, Prince de Conti, to ascend the Polish throne. With a favorable geographical location in the rear of the Austrian Habsburg monarchy, the Polish-Lithuanian Commonwealth also bordered on Hungary, the “Achilles’ heel” of Vienna. In addition, its lands were a convenient springboard for an attack on Prussia and Swedish possessions in the Baltics. The author analysed Russian tsar’s attitude to possible coronation of the French candidate, who under great financial support of Versailles had all chances to reign the Polish-Lithuanian Commonwealth. Particular attention is paid to the reaction of Peter I to the information about the intentions of the Swedish King Charles XI to put his son on the Polish throne. Moreover, the behavior of tsar’s diplomacy towards other candidates was overviewed, as well as its influence on the meeting of election sejm.

In the article it is also considered the process of establishing first diplomatic contacts between Peter the Great and Augustus II the Strong, new King of the Polish-Lithuanian Commonwealth and simultaneously Elector of Saxony.

Key words: *Treaty of Perpetual Peace (1686), Peter the Great, sejm, election, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Prince de Conti.*